№ 96 Մայիսի 29 (Յունիսի 10) 1881 Մայիսի 29 (Յունիսի 10) № 96

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Օտարաքաղաքացիք դիմում են այսպէս
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչ է յայտնվում.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Ս. Պետերբուրգից. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Միացեալ ընկերութիւնք հայոց. Գերմանիա. Սպանիա. Թիւրքիա.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նախ հաւաքել յետոյ բաժանել.

ԻՆՉ Է ՅԱՅՏՆՎՈՒՄ

Ընթերցողը յիշում է որ մենք շատ անգամ „Մշակի" մէջ այն միտքն էինք յայտնում, որ Թիւրքաց Հայաստանի դրութիւնը քննելուն, Հայոց խնդիրը լուծելուն շատ կը նպաստէր մի լրագիր, կամ մի ամսագիր, որ հիմնվէր Թիւրքիայից դուրս օտար մի երկրի մէջ և հրատարակվէր օտար լեզուով։ Այդ տեսակ գործի համար մենք ինքներս, մինչև անգամ, առաջարկած էինք մեր թոյլ ոյժերը. բայց մենք ոչ մի տեղից օգնութիւն և քաջալերութիւն չը ստացանք այդ միտքը իրագործելու համար։

Մի և նոյն ժամանակ կ. Պօլսի Հայերը, մանաւանդ կ. Պօլսի Հայոց ազգային ժողովը ընտրած լինելով իրանց համար դիւանագիտական ճանապարհը Հայոց խնդիրը լուծելու համար, ոչինչ արձագանք չը տուեցին մեր յարուցած մտքին։ Մենք այդ անտարբերութիւնը դրանով էինք բացատրում, որ կ. Պօլսի ինտելիգենցիան շատ մեծ հաւատ չէ ընծայում մեր ոյժերին, բայց պատրաստ կը լինէր այդ մտքի իրագործելուն նպաստել, եթէ մեզանից աւելի մեծ հեղինակութիւն ունեցող մի անձ առաջարկէր իր ծառայութիւնները Եւրոպայում ֆրանսերէն, գերմաներէն, կամ անգլիերէն լեզուով մի Հայոց օրգան հրատարակելու։

Բայց ի՞նչ է յայտնվում այժմ. մեր փարիզի թղթակիցը հաղորդում է մեզ որ հայոց ազգի մէջ մեծ հեղինակութիւն ունեցող մի անձ, փարիզի պրօֆէսօր պ. Դիւլօրիէ արդէն վաղուց է որ ունեցել է դիտաւորութիւն փարիզում հայոց օրգան հրատարակելու և այդ մասին դիմել է կ. Պօլսի հայոց ազգային ժողովին, ոչ թէ նիւթական նպաստ խնդրելով հայերից, այլ միայն օգնութիւն հայոց ազգի կողմից 200 բաժանորդ իր թերթի համար գտնելու...

Եւ այդ առաջարկութիւնը կ. Պօլսի հայոց ազգային ժողովը մերժել է, այն ինչ նրան շատ հեշտ կը լինէր իր հեղինակութեամբ յորդորել Թիւրքաց մայրաքաղաքի մի երկու, երեք հարիւր ազգայիններին գրվել պ. Դիւլօրիէի հրատարակութեանը։

Ահա ուրեմն ազգասիրութիւն, հայրենիք, հայոց խնդիր, դիւանագիտական ճանապարհ բղաւողներ... Ամեն բան խօսք է միայն կ. Պօլսի հայերի մէջ, բայց գործ,—ոչինչ։

Մի յարգելի անձն, հայկաբանութեան մէջ մեծ հեղինակութիւն ունեցող մի մարդ, առաջարկում է անել այն ինչ որ չեն կարողացել անել՝ ոչ Մխիթարեանները, ոչ էլ ամբողջ կ. Պօլիս իր ինքնահաւան անթիւ հանճարներով,—և դարձեալ նրան մերժում են ամենաչնչին օգնութիւն....

Ուրեմն այն երևելի դիւանագիտական ճանապարհն էլ դատարկ խօսք է եղել.... Այդ տեսակ դառն փորձերից յետոյ մենք աւելի և աւելի ենք համոզվում որ պօլսեցիներից Թիւրքաց հայերը սպասելու ոչինչ չունեն։

Մենք մեր կողմից համարձակվում ենք դիմել պ. Դիւլօրիէին, խնդրելով նրան որ չը հրաժարվի իր գեղեցիկ և օգտաւէտ մտքից։ Ռուսաց հայերի մէջ անպատճառ կը գտնվեն 200 բաժանորդ նրա հրատարակութեան համար։ Մենք պատրաստ ենք գրել մասնաւոր նամակ ֆրանսիացի գիտնականին և առաջարկել նրան որ ուղարկի մեզ իր ձեռնարկած հրատարակութեան համար ստորագրութեան թերթը։

Մենք կարծում ենք որ չենք սխալվի եթէ ասենք, որ ռուսաց հայերը աւելի հակամիտ են նպաստել ամեն տեսակ օգտաւէտ ազգային ձեռնարկութիւններին, քան թէ Թիւրքիայի հայերը, որ մեր միջից մի մարդ աւելի կարող է անել քան թէ դատարկախօսներից բաղկացած կ. Պօլսի ամբողջ ազգային ժողովը։

Ահա ուրեմն ինչ բաներ են յայտնվում... Աւելի և աւելի ենք սկսում հասկանալ թէ ինչ դատարկ բան է եղել կ. Պօլսի Հայոց ազգային ժողովը։

Եւ դեռ գտնվեցան մարդիկ, որոնք իրանց վիրաւորված էին ցոյց տալիս, մեզ համբակ էին անուանում, երբ մի քանի տարի սրանից առաջ մենք համարձակվեցանք կ. Պօլսի ազգային ժողովը՝ իդիօտներից բաղկացած մի ժողով անուանել։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Մայիսի 19-ին

Հակասեմիտական վիճաբանութեան ծագած օրից սկսեալ՝ ես մեծ համակրութեամբ էի «Մշակ» և «Մեղու» լրագրաց մէջ գտնում երկուց կողմանց առաջ մատուցած փաստերը. և աւելի մեծ հետաքրքրութեամբ ուսումնասիրում նրանց օրըստօրէ մեծ շրջանակ գրաւելը, մանաւանդ երբ ի մի գանգուած էին ձուլվում առևտրական նախանձընդդիմութեան արգասիքը՝ կրօնական մոլեռանդութեան հետ, և քաղաքական խնդիրներն դառնում էին կղերական զօշաքաղութեան խայծեր։

Թէ այս շարժումների լուրքն իմ մտքի մէջ ինչ տպաւորութիւններ էին գործում, կարէք աստի իմաստասիրել, որ երբ «Մշակի» 83 համարում այսօր կարդացի Բաումգարտէն բողոքական քահանայի բրօշիւրի միջից քաղած վարդապետութեան իմաստ, համարեցայ՝ թէ այն քահանայն իմ ծածուկ խոստովանութիւնս է հրատարակել։

Եւ արդարև, ինչ քրիստոնեայ է այն քրիստոնեան, որ քրիստոնէութիւնն կամ քրիստոնէական գաղափարներն պաշտպանելոյ համար, կարծում է՝ թէ անշուշտ հարկաւոր է պետական իշխանութեան օգնութեան դիմել։

Զզւելի և ամօթալի են այն աստուածաբան քահանայի նորագիւտ հայեցուածքն. Միթէ կայ ուրեք ս. աւետարանի մէջ Յիսուսի պատուիրանաց ակնարկ՝ մասնաւոր և բռնութիւն գործ դնել՝ քրիստոնէութեան համար. Մի թէ քրիստոնէական կրօնն կարօտ է աշխարհական իշխանութեան օգնութեան. Միթէ այս այն կրօնն չէ, որոյ մասին խօսեցաւ անսուտ բերանն Քրիստոսի՝ թէ «դրունք դժոխոց զդա մի յաղթահարեսցեն»։ Միթէ Քրիստոսի օրից՝ հրէական աշխարհահալածութիւնն նուաղել է երբէք, և ուր և երբ է պատահեցել վտանգ քրիստոնէութեան։

Թող հրէից կարծիքն մի կողմ մնայ. ինչ կարծիք պիտի յղանայ բովանդակ աշխարհ, քրիստոնէութեան աղագաւ, երբ որ նրա պաշտօնեայք ոչ թէ միայն նոր պաշտպանի դերն են զգենում ձախողակի, այլ և իրանց անձն՝ դեռ ես պատերազմի պայքարն չը մտած՝ յաղթուած են խոստովանում։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱԽ ՀԱՒԱՔԵԼ, ՅԵՏՈՅ ԲԱԺԱՆԵԼ

Ինչ նշաններ կան, որոնցով կարելի լինէր գտնել, թէ մի ազգ պատմականապէս ապրում է. Պատմականապէս մեռած է մի ազգ իր անգործութեան մէջ. անգործութեան հետևանքը մեռելութիւն լինելով, իսկ կեանքի պայմանը և նշանը—շարժողութիւն,—ով անգործ է—նա և կեանքից դուրս է, անընդհատ գործեր առաջացնելու, որոնք արժանի լինեն պատմական արձանագրութեան. Բարեբաղդաբար, մեր ազգային շրջանների մէջ երևոյթներ պակաս չեն, որոնք կարողանային համոզցնել դիտողութեան համար պատրաստի աչքեր ունեցողին, որ մեր ազգը կենդանութեան նաւան մէջ է. Տարուցտարի մենք տեսնում ենք մեր հասարակութիւնը զանազան հարցերով զբաղված՝ մի ժամանակ, այդ ուսումնարանական հարցն է, միւս տարի, այդ եկեղեցական և կղերականութեան խնդիրն է, միւս անգամ ևս, այդ Թիւրքաց Հայաստանի քաղաքական վիճակի հարցն է, չորրորդ անգամ՝ կրօնական վիճաբանութիւններ են և այլն, և ահա վերջապէս հերթը կարծես ուզում է հասնել—ինչին—տնտեսական հարցին. Իրաւ, այն բոլոր վերև յիշած հարցերը վերջնականապէս չը քննուեցան և չը վճռվեցան, իրաւ, նրանց մասին դեռ շատ ասելու բաներ կան մնացած, լուսաբանելու դեռ որքան կարօտութիւն ունեն այն խնդիրները. Ով այս հանգամանքից, որպէս գուցէ շատերը տրամադրված կարող են լինել, ցանկանայ այդ ամբողջ գործունէութեան ապարդիւնութեան հետևանքը դուրս բերել,—նա դորանով ցոյց կը տայ միայն մի բան. նա ցոյց կը տայ թէ որ աստիճանի կիսակատար գաղափար ունէ ազգային կեանքի վրա մի կողմից, և լրագրութեան ու գրականութեան և դորա հետ հասարակաց կարծիքի հետ միւս կողմից.—Իրաւ է, նոյն և բազմաթիւ այլ հարցեր դեռ կրկին կը ծնվեն, կրկին կռուեն, նրանք կը դառնան աւելի խոր և մանրամասն հետազօտութիւնների առարկաներ մեր նոր և ապագայ, գիտութեան զէնքերով զինուած, երիտասարդութեան համար. Բայց և այնպէս, եթէ այդ հարցերը, այնպէս որպէս սրանք լոյս երևացին, հասարակութեան ուշադրութիւնը գրաւելու և գրագէտներին ոյժը ցոյց տալ կարողացան,—դա մի նշան է, որ մեզանում յայտնի բաների համար կարօտութիւն է զգացվում, իսկ երբեմն աւելի քան կարօտութիւն—քաղց ու ծարաւ…

Երևելի երևոյթ, որը արժանի է արձանագրութեան մեր պատմական յիշատակարանների մէջ. Հարիւրաւոր տարիներ անցան, մեր ողորմելի հայ երիտասարդութիւնը, ինքն ըստ ինքեան կայտառ, բնական ձիրքերից անզուրկ և բանաւէր հայ երիտասարդութիւնը, բռնված պապական անմարսելի, անմիտ ու ապարդիւն խնդիրներով, փչացնում էր իր մատղաշ ոյժերը առանց մի որևիցէ ելքի, առանց մի հնար գտնելու դուրս գալ վերջապէս նախնեաց նեղ և սահմանափակ շրջանակներից…

Մեր նախնի ոյժերը փչացան. և որոնք են նրանց մասուր գանձի և ազգային կեանքի յիշելու արժանի հետևանքները. որոնք են և ուր են այդ գանձարանները, մասուր շտեմարանները մեր աւելի քան հազարամեայ անցեալի երիտասարդութեան. Եւ կամ, որը աւելի նշանաւոր է, որոնք են այդ մասուր կեանքի և հազարամեայ կրթութեան գործնական հետևանքները. Արդիւնքներ… և այն գործնական արդիւնքներ. օ՜, այդ մի ծիծաղ է ամբողջ սերունդների դիմաց. Բայց ոչ,—մենք սխալվում ենք. Արդիւնքները անհամար են, հարկաւոր է միայն աչք տեսնելու համար. Նայէք մեր հասարակութիւնը, նայէք մեր հայրենեաց հողը. երկուքն էլ իրար հետ կը մրցեն իրանց վիճակով. Որպէս համազուգութիւն, որպէս համերաշխութիւն… Հասարակութիւնը վերին աստիճանի ցածրութեան մէջ, ուր անբարոյականութեան բոլոր դարշելութիւնները ազգային բարօրութեան սկզբունքներ, իմաստութեան և խելացի կենդաղավարութեան պայմաններ են շինված. հայրենիքը, հայրենեաց հողը, ամեն ազգութեան արմատը, այդ հողը անհոգութեան՝ գլուանքի և կատաղի արհամարհութեան զոհ դառած.

Այժմ պիտի ցոյց տանք, որ հողը ոչ թէ միայն մի առարկայ է, մի անշունչ առարկայ, որը միայն գիւղացուն հարկաւոր է և պիտանի, այլ թէ այդ նոյն հողը մի և նոյն ժամանակ մի գաղափար է և այն՝ մի մեծ գաղափար, որը նոյնքան թանկագին է և սուրբ, որպէս ազգայնութեան գաղափարը ինքը.

Ահա ինչու մենք չենք կարող գտել մեր ներքին հրճուանքը բարևելով տնտեսական հարցի ծնունդը մեր լրագրութեան մէջ.

փորձից գիտենք, որ և տնտեսական հարցը մեր լրագրութեան մէջ իր լուծումը չի ստանայ. այդ համոզմունքը մենք գանգատի և վհատութեան աղբիւր չենք շինում. Շատ մեծ միամտութիւն է հարկաւոր, որպէս նաև ագիտութիւն, կարծելու համար թէ այդպիսի հարցերի լուծումը, այսինքն նրանց գործնական իրագործութիւնը կարող են մի տարում կամ տասը տարում ստանալ. Բայց և այնպէս այդ հարցը, որպէս նրա նախորդները, այն մեծ օգուտը կը տայ, որ մեր հասարակութեան աչքերը գոնէ մի քանի ժամանակ այդ մեծ և կարևոր առարկայի վրա դարձրած կը լինեն, որպէս նաև յետոյ հետազօտութիւնների համար՝ գոնէ մի սկիզբ դրած կը լինի. Ասում ենք սկիզբ, ոչ թէ հիմք, որովհետև հիմք դնելու համար հարկաւոր են միանգամայն այլ տեղեկութիւններ, քան թէ, կը համարձակվենք ասել, մի հայ մարդ այս րոպէին կարող է ունենալ հայկական տնտեսութեան հանգամանքների վերաբերեալ. Այս կէտի վրա պիտի ուշադրութիւն դարձրած, որովհետև պիտի զգուշանալ, որ գաղափարից յափշտակված, գուցէ մօտ ժամանակներում շատերը կը շտապեն հեղեղել լրագիրների սիւները առաջարկութիւններով, ցանկութիւններով, դատողութիւններով և այլն.

Բայց եթէ զգուշութեան հրաւէր ենք կարդում մեր հայրենակիցներին, դրա նպատակը չափազանց զգուշութիւնից գործը խանգարել չէ, այլ ընդհակառակը՝ գործը առաջացնել. Մենք կը մեկնենք մեր միտքը հետևեալով.

Առանց դրական տեղեկութիւնների, որպէս պ. Գ. Նիկողոսեանինն է, տնտեսական բարւոքման

Սխալ չէ այն ողջամիտ Աստուածարան հեղինակը, որ ամօթալի դրոշմ է կոչել այդ շարժումը, Գերմանիայի համար. սխալն այն է, որ միայն Գերմանիային է ընծայել այդ կնիքը։

Գաբրիէլ աւագ քահ. Պատկանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 27 մայիսի

Գրօշազարդ սիւնակների մի շարք և նոցա մէջ գոյնզգոյն լապտերների մի տողան գրաւում էին անցորդների ուշքը դէպի Թատրոն։ Սրա մուտքի հանդէպ մի կամարաձև թեթև շրջանակի, քնարակերպ նկարուած դափնեայ պսակի մէջ, վարդագոյն լոյսն ետևից առնելով, փայլում էին «Հայոց Թատրոն» վերնագրութիւն և նրա պարունակի տակ երկու գլխատառ «Պ. Ա.», և ապա ստորև պարզապէս գրուած—Պ. Ադամեանին, և յետոյ թուականը—1881, մայիսի 25։ Մանրամասնութիւններ ճշտիւ միտս չեն։

Խաղը լինելու էր Համլէտ։

Համլէտ և Ադամեան հրապոյր էին ժողովրդի համար. այդ խայծը զօրութիւն ունէր թէ հային թէ օտարին կարթելու. Թատրոնը պարպատելու չափ լցուած էր, կարող էր իւր պատեր մի սաժենաչափ յետ մղել՝ առանց «տեղս լինգաւ» ասելու։

Լաւ դերասան, ընտիր խաղ,— լի էլ Թատրոն։

Թէև լաւ դերասան, բայց չը գիտես անյայտութեան որ անկիւնէն դուրս պրծած մի «Փափօ Մինար» խաղ,—դատարկ էլ Թատրոն։

Այդպէս է, անհոգութեան փարձառութիւն՝ —անտարբերութիւն։

Ադամեան, նոյն իսկ անհայրենէ օտարների խոստովանութեամբ, զարմանալի լաւ էր իր դերում, և իբրև դերասան, մեծ մագնիս ունի, ծափահարութեան աստիճանը եռացման 80°-ին հասած էր։

Խաղն ընդհանրապէս բաւարար էր։ Նորա դերասաններին պէտք է յիշեցնել, որ երբէք չը մոռանան հոգեկան որ և է յուզմունք կենդանի պահել իրենց դէմքի վրա. թէ ոչ, տեսնում ես, երբ չեն խօսում՝ արձանի պէս սառն և անգործ են, և յետոյ, երբ դարձեալ սկսում են խօսել, նոր աշխատում են կենդանանալ։ Դերասանի ուշքը միշտ վրէն պէտք է լինի. յանկարծ, ընկերի խօսած միջոցին, մոռանալ այն անձն ու կիրքեր, որոնց ներկայացուցիչն է ինքն, և ընկնել մասթարթափութեան և ո՛վ գիտէ ինչ երազի կամ ապշութեան մէջ, և ապա յուշարարի ազդով ցնցուիլ զարթնել, այդ, ինչպէս շատ անգամ, նոյնպէս և երէկուայ խաղում աչքի էր զարկում։

Բայց, դերասանին առաջնորդելու համար, աւելի ազդու ինչ խրատ կարող է լինել քան այն, որ ինքը մեծահամբաւ վարդապետը, Շէքսպիր, տալիս է նրան Համլէտի բերնով. Թող բեմի նորընծաները լաւ սերտեն այն տողեր և նրանց իմաստին համեմատ թեքեն իրենց ուժեր։

Կէս գիշերն անց՝ աւարտուեցաւ ներկայացումն։ Դերասանին տուին մի մեծ պսակ. բեմին կից վերի երկու օթեակներէն էլ պսակներ իջան. յատկապէս Պ. Ձիթախեանի օթեակէն ներքև թաչող երկրորդ պսակի ժապաւէնը իւր հետ մի ծրար իջուց, ուր, ասում էին, մի հատ յիսնոց կար թագնուած. լուրն այդ յիսնոցը մինչ 300 մանէթի արժողութեան հանեց. ուղիղն առնողին ու տուողին է յայտնի։ Մի ուրիշ ծրար էլ ընծայվեցաւ դերասանին, որ ամփոփուած է եղել, առ ձեռն ժողովուած դրամ, 260 մանէթ։ Թատրոնի դրամարդիւնքն եղել է, ասում են, 807 մանէթ, թող տեղերի համար սրա նրա կողմից տրուած աւելին։ Այնպէս որ դերասանը իր բաղդէն գանգատելիք չունի, և ոչ իւր շնորհքէն թերահաւատելիք, և ոչ, մանաւանդ, հասարակութեան ճանաչողութենէն կասկածելու տեղիք։

Թատրոնէն վերադարձը աղմկալի էր. հետաքրքիր ամբոխը դիզվում էր Թատրոնի առջև, կառք և մարդ խառն յուզվում էին անցքի վրա, ճրագների և արուեստական լոյսերի շառագոյն բոցի մէջ ծփվում էին պատանիներ կրելով քնարաձև լապտերներ, որոնց վրա դերասանի հանդիսացուցած խաղերն էին գրուած։ Վերջապէս երբ սա դուրս եկաւ և ելաւ իւր համար պատրաստուած կառքի մէջ, կեցցէների և ծափերի ձայնով թնդաց օդը երկայն բաղէներով. կառքի մէջ և շուրջը դիզուած էին յիշեալ քնարաձև ու լուսավառ լապտերներ, որոնց կարմրագոյն բոցով վառվում էին վաստակուած դափնի պսակներն ու թիկունքը կառապանի նստարանին տուած՝ կանգուն կեցած դերասանի երեսն։ Այդ դրութեան մէջ, գըլխաբաց, կարմրորկուած կերպարանքով, փարփառուն աչքերով և գանգուրն հողմին տուած, մեր դերասանը, մի հանդիսական տիկնոջ կարծիքով, Որփէոսին էր նման, դժոխքում։

Կառքն, այդպէս ջահազարդ, մանաւանդ թէ գիշերուայ խոր մթին մէջ իբրև կրակի գնդայն գլ.գ, շուրջ պատուած աւելի մանրիկ և աղմկագոչ ամբոխով, տարաւ իջուց դերասանին իւր դըռան առջև։ Որոտալից ձայներէն՝ քնախառն դուրս էին թռել խրճիթների միամիտ կանայք և իրար մէջ ասում էին թէ գողեր են եկել. ոմանք նոցանից, աւելի դատող, ուղղում էին առաջիններին ասելով—այդ գողերի բան չէ։ Վերջապէս դերասանն ոմանց գրկախառն ողջունելով և այդ ողջոյնն ու շնորհակալիք նաև միւսներին հաղորդել խնդրելով, խումբը, լապտերներն հանգցնելով, ցրուեցաւ գնաց՝ ժամը մէկից անց էր։

Ի՞նչքան տարբեր էր այդ երեկոն միւսէն՝ Պ. Մնակեանի, այդ իւր դերերում ոչ նուազ քանքարաւոր և շնորհալի դերասանի կառքը, մթութեան ծոցում, աննշմար գլորուեցաւ գնաց միւս կառքերի խառնուրդում։ Ո՞ւմն է մեղը։ Ինձ չի թվում թէ կուսակցական ոգուն. աւելի հաւանական է թէ Փափօ-Մինարներին և ընկերութեան, որոնք չը գիտեն ինչ դրդմամբ հեծնում են պատուական դերասանի շալակը, նորա երեկններին։

Ոմանց թւում է թէ այդ ցոյցեր, աւելի մանրիկ հասարակութեան կողմանէ լինելով, այնքան կշիռ չունին և ծիծաղելի են։ Ինձ աւելի ուղիղ է երևում ասելը, թէ նրանք աւելի կշիռ ունին, որովհետև մանրիկ հասարակութեան կողմանէ են։ Լաւագոյն էր որ դերասանուհիների երեկոներին մեծի ու մտաւոր հասարակութիւնն աւելի համեստ ու ծանրաբարոյ հանդիսանար։

Գաղափարապաշտ՝—աւելի մանրիկ հասարակութիւնն է Թիֆլիսում, այդ նործաղիկ սերունդը, ուսման գաներում գեղերուող մանկտին, որոնք արդարև բուռն սիրով ու վառ երևակայութեամբ սիրում ու պաշտում են Շէքսպիրին ու Շիլլէրին, Աւազակներ ու Համլէտ ստեղծագործողներին։ Ուրեմն բնական և գովելի երևոյթ է, հայերիս համար մանաւանդ խիստ բերկրալի, որ երէկ կորած և այսօր ինքնիրան գտած ու մեզ համար գտնուած այդ թարմ ուժը, եռանդուն ոգի ու սիրտ ունեցող մանկութիւնը, ակամնա ազդակելով վազում է Ֆրանց-Մօօր և Համլէտ ներկայացնող հայ արուեստագէտի կառքի առջէն։

Դոցա ցոյցեր, կրկնում եմ, ծանր կշիռ ունին։ Զօրութիւն և եռապատիկ աւելի շնորհք դերասաններին, որ այդ բողբոջ մանուկների սէրն, առ հայ բեմ, կարողանան միշտ վառ պահել։ Բեմի վրա աւելի Շէքսպիր, աւելի Շիլլէր ու նրանց նմաններ, ազնիւ ու ընկերօգուտ գաղափարների սերմանողներ, աւելորդը՝ շարն ու կեղծաւորը դառն փչերով ձաղկող Մօլիէրներ. իսկ Փափօ-Մինար և ընկերութիւն թող դըռան ետև կանգնին, մանաւանդ թէ դռնից էլ դուրս թող վռնդուին. դոքա դերասանի բաղդ փչացնող են։

Ա. Մ. Ե. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մայրաքաղաքի լրագիրներում կարդում ենք, որ Ս. Պետերբուրգից Վիէննայի «Presse» լրագրին հեռագրում են, թէ Ռուսաստանի մամուլին փոքր ինչ աւելի ազատութիւն կը տրվի և այդ խնդրի մասին ծրագիրը ծանր կերպով քննվում է այժմ մինիստրների խորհրդի մէջ։

—

«Порядокъ» լրագիրը իր 137 համարում արտատպելով «Մշակից» մեր 79 համար առաջնորդող յօդուածի միտքը, իրանից աւելացնում է որ թէև դժուար կը լինի կովկասեցիների համար 3,000 վերստ հեռաւորութեամբ հրատարակվող մի լրագրի մէջ յայտնել իրանց պահանջները, բայց այնուամենայնիւ մայրաքաղաքում հրատարակվող մի ռուսաց լրագիր, որ կովկասի շահերին կը ծառայէ, մեծ օգուտ կը բերի Կովկասին։

—

Ռուսաց գիմնազիոնները խնդիրք են ներկայացրել կառավարութեանը միջոցներ գործ դնել ռուս ժողովրդի հարբեցողութեան առաջն առնելու համար։

—

Լրագիրներում կարդում ենք որ հայազգի երևելի նկարիչ Այվազօվսկու պատկերների հանդէսը մեծ աջողութիւն է ունեցել Լոնդոնում։ Անգլիական մամուլը նրան եւրոպական մարինիստներից շատ բարձր է դասում։

—

Ս. Պետերբուրգից Մոսկվա տանող երկաթուղու գծի վրա այս օրերս մի կամուրջ այրվեցաւ։ Այդ էր պատճառը, երևի, որ մի օր մայրաքաղաքի փօստը չը ստացվեցաւ։ Այժմ լրագիրների խօսքերին նայելով երթևեկութիւնը գծի վրա վերականգնեցրած է։

—

Ռուսաց արքայական Սինօդը նոր աղօթքներ է հրատարակել և տարածել ամբողջ Ռուսաստանում։ Այդ աղօթքների նպատակն է խնդրել Աստուծուն որ վերջ դնի Ռուսաստանի մէջ պատահող խռովութիւններին։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել որ Թիֆլիսի Միջի-փողոցում գտնված Վասպուրականի հայոց վանքերին պատկանող շինութիւնը աւարտված լինելով, ցանկացողներին վարձով է տրվում։ Դիմել կարելի է պ. Մութաֆեանի գրասենեակը, Շաղինօվի քարվանսարայում։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՔ ՀԱՅՈՑ

Միացեալ ընկերութեանց մի կարևոր նիստը տեղի ունեցաւ կիւրակէ, Ղալաթիոյ կեդրոնական վարժարանին մէջ։ Ատեանը բացուելով ի ներկայութեան 33 երեսփոխանաց, նորընտիր նախագահ Տ. Առաքել Ալթուն-Տիւլբի մօտ ճառ մը արտասանեց, որ ծափահարութեամբ ընդունվեցաւ և ու-

---

համար փոքր ժողովել, արդիւնաբերութեան համար անմիջապէս սերմեր բաժանել, բոյսեր, արհեստներ մտցնել Հայաստանում և այլն, մեր կարծիքով առ այժմ անպտուղ կանցնեն։ Իւրաքանչիւր մեծ գործ պիտի հաստատ հիմք ունենայ նպատակին հասնելու համար, իսկ հաստատ հիմքը այս հարցի մէջ այն է, որ նախ և առաջ գիտենանք թէ ինչ է այն բանը, տնտեսական Հայաստանը, որի հետ մենք գործ պիտի սկըսենք։

Պ. Նիկողոսեանի առաջարկութիւնից մենք ուրեմն համարձակվում ենք մի այլ առաջարկութիւն շինել, որը մտքով առաջինի հետ սերտ կապակցութիւն ունի, բայց որը զանազանվում է առաջնից իր աւելի գործնական, աւելի օգտակար բնաւորութեամբ։ Իսկ եթէ մեր խօսքը այլերուն ևս համոզեցուցիչ երևայ, կը ցանկանք մեր լրագիրների խորին ուշադրութիւնը սոյն կէտի վրա դարձնել։

Հարկաւոր է, որ Կ. Պոլսի ընկերութիւնների, որպէս նաև Թիֆլիզի և այլ քաղաքներում գոյութիւն ունեցող մեծ ընկերութիւնների միանուագ ուժերով հետազօտվի Հայաստանի տընտեսական դրութիւնը. առաջարկութեամբ մեր լրագիրների ստորագրութիւններ բացել այն պարոնների համար, որոնք ցոյց կը տան ընդունակութիւն և սէր այդ ընկերութիւնների միջոցով Հայաստան գնալ, նրա հողը, բնակիչները, արուեստները, առևտուրը, արդիւնաբերութեան եղանակները, ժողովրդի դրութիւնը ուսումնասիրել, քննել հայերի իրար հետ և այլ ցեղերի հետ ունեցած ամեն այն տեսակ յարաբերութիւնները։ Այդ բոլոր տեղեկութիւնները, գրած մօնոգրաֆիաների ձևով, որոնք կըմբռնեն Հայաստանի ամբողջ տնտեսական կեանքը, կը տպվեն ազգային միջոցներով։ Ահա, այն ժամանակ, քաղաքագէտը, տնտեսագէտը, բանասէրը, և այլ մասնագէտներ և ազգային գործիչներ կարող են համարձակ, հիմնված այդ տեղեակ և բանիբուն անձերից գրած և լիակատար մօնօգրաֆիաների վրա, իրենց առաջարկութիւններն անել։ Այդ գործը կը լինի ճշմարիտ որ օգտաւէտ, որովհետև նա կը տայ օգտակար ուսումնասիրութիւնների լիառատ նիւթ. նա կը լինի օգտակար—մեր ազգային ինքնաճանաչութիւնը արթնեցնելով. օգտակար, որովհետև փոխանակ որ մենք օդեղէն նիւթերից պլաններ շինենք, նա կը տայ մեզ դրական տեղեկութիւններ անժխտելի ճշմարտութեամբ։

Այս գործը կը դառնայ մինչև անգամ մի ազգային արձան, որի նշանակութիւնը երբէք չը պիտի ստոր դասել։

Ուսումնասիրէք եւրօպական կարգ ու կանոնի հետ, որոնք աւելի փորձված են քան թէ մենք և կը տեսնէք, որ իւրաքանչիւր ազգօգուտ հիմնարկութիւն կամ ձեռնարկութիւն սկսելուց առաջ, կանխաւ ծանօթանում են այն հարցի հետ մասնաժողովների և մասնագէտների միջոցով։ Ով չէ ուզում միայն գաղափարներով փայլել, այլ ուզում է դրական հետևանք,—թող նա երբէք չը բաւականանայ միայն մտքով, գաղափարով, այլ աշխատէ այն բոլոր տեղեկութիւնները հաւաքել, որոնցից կախված պիտի լինի ձեռնարկած գործի աջողութիւնը։

Գիտէք ինչ է պատճառը, որ մեզանում մեծ բաներ երբէք չեն աջողվում. Նրանից, որ մենք զգայուն ամեն գաղափարի, չունենք այն կարևոր հասկացողութիւնը, գիտելիքը նոյն իսկ այն գործի մասին, որին առաջացնելու համար բառեր և տաք տաք խօսուածներ ենք շռայլում։ Մի գործ, որի մասին գեղեցիկ գաղափարներ ենք յայտնել և գործը իսկոյն սկսել, առանց այն բոլոր հանգամանքները կշռադատելու, առանց որոնց ձեռնարկութեան սկսած գործի ոչ շարունակութիւնը և ոչ նպատակը երևակայելի են, այդպիսի գործը կը գլորվի յաւիտենական անդունդը, երբ մասնակցողների տաք տրամադրութիւնը սառչի, իսկ սկզբնական գաղափարը գոլորշիանայ։—Բայց մի գործ, որի մասին մենք ոչ թէ միայն բառական ոգևորութիւն ենք ցոյց տուած, այլ ի նպաստ նրան մենք տարիներով թէ փող և թէ խելք և քրտինք ենք զոհած,— այդպիսի գործը կը մնայ միշտ մեզ մօտ, մեր սրտում և ինչ հակառակ ուժ է հարկաւոր, որ կարողանայ խլել մեզնից այդ քրտինքի պտուղները, որոնց հետ մեր յոյսերը ամենասերտ կերպով կապած կը լինեն։

Աշխատանքի մեծ գաղտնիքը դրա մէջն է. չը կայ երկարատև մի հիմնարկութիւն, որը միակ մի ցանկութեան անմիջական պտուղ լինէր, այլ միշտ քրտնալի աշխատանքի պտուղ է նա։ Իսկ այս գործը—Հայաստանի տնտեսական դրութիւնը վերականգնել կամ բարենորոգել,—այդ ոչ թէ մի հասարակ ձեռնարկութիւն է, այլ մի հիմնարկութեան արդիւնք երկար տարիների համար հաշված։—Ով խոյս է տալիս ազգային հարցերի վրա խօսելիս, երկարամեայ աշխատանքի ենթադրութիւնից,—նա չարժէ ազգային գործիչի ազնիւ կոչման. այդպիսի փորձերը անարժան է մի ազգի համար, որը ցանկանում է աշխարհումս մի բան լինել։—Կը ցանկաք իմանալ թէ մի մարդու գործը լուրջ և հաստատ գործ է թէ ոչ—նայէք թէ նա ինչ է ասում իր գործի տևողութեան վրա։ Վախենում է նա իր ինքն ըստ ինքեան ծանր գործի համար ժամանակ, փող, և աշխատանք գործադրել,—իմացէք որ այդ մարդը կամ բարոյապէս ցածր և կամ խելքով թեթև մարդ է, նոյնն է ազգային, որպէս նաև էական գործերի մէջ։ Երբէք մի հաւատաք մի տկլոռնական ռուս մարդուն, որքան և մեծ անուն ունենար նա, որը ձեզ կը ցանկար համոզեցնել, որ նա տասը տարում ամբողջ Ռուսաստանը երկաթուղիներով կը ծածկէ։

Վերջացնելով այս երկտողը, կը ցանկանք մի անգամ ևս կրկնել մեր վերև յիշած առաջարկութիւնը՝ ինչ մեզ այս րոպէիս պակաս է, այդ՝ Հայաստանի տնտեսութեան վերաբերեալ ճշգրիտ և լիակատար տեղեկութիւններ են։ Նախ և առաջ պիտի այս գործը առաջացնել, իսկ երբ այս ցանկութիւնը կատարված կը լինի, ես կարող եմ երդուել, որ Հայաստանի տնտեսութեան բարենորոգութեան համար աւելի պատրաստական միջոցներ կը գտնվեն, քան թէ մեր մամուլի առաջարկութիւնները մեզ այժմ կարող են ներկայացնել։

Ստրասբուրգ

Ա. Արասխանեանց